

Hinder för svenska studenters mobilitet

Universitets- och
högskolerådet

Hinder för svenska studenters mobilitet

Anders Clarhäll och Gunnar Enequist

Innehåll

Sammanfattning	3
Bakgrund till utredningen	4
Arbetets uppläggning	5
Hinder för mobilitet	5
Olika grupper av studenter och deras svarsmönster	6
Kostnader som hinder	7
Socialt liv och personliga relationer	7
Utbildning och karriär som hinder	8
Akademiskt självförtroende	9
Studier eller praktik?	9
Kommunikation	10
Vem påverkar studenters benägenhet till mobilitet?	10
Tillgång på överskådlig information	11
Exempel på kommunikationsinsatser	12
Studentgrupper där få deltar i mobilitet	13
Studenter inom pedagogik och lärarutbildning	13
Studenter från studieovana hem	13
Studenter med funktionshinder	14
Inverkan av ålder och kön	14
Avslutande diskussion	15
Referenser	18

Sammanfattning

En studie- eller praktikperiod utomlands innebär många möjligheter och en oförglömlig erfarenhet att bära med sig genom livet. Det vet svenska högskolestudenter. Likväl är det många som avstår när hindren känns oöverstigliga eller när det känns för svårt att lämna det invanda. I denna utredning analyserar vi hinder som studenter själva uppger som betydelsefulla för sina val och möjligheter till utlandsstudier. Vi föreslår också kommunikationsstrategier och målgrupper för att öka deltagandet i utbytesprogram.

De studier vi tagit del av visar att viljan att studera utomlands finns. Till skillnad från de flesta andra EU-länder är finansiering inte det största hindret för svenska studenter. Det är istället sociala skäl. Även i Sverige är dock oro för kostnaderna ett betydande hinder. Och oron är befogadvisar enkätsvar.

Personliga relationer som hinder betonas särskilt av kvinnor, av äldre studenter och av dem där mobilitet aldrig ingått i deras planer. En del av förklaringen är sannolikt att svenska studenter är äldre och därför oftare ingår i par- eller familjeförhållanden. Andra viktiga hinder är önskan att bli klar med utbildningen snabbt eller att få börja arbeta så fort som möjligt.

Ytterligare ett hinder är oro för att kurser vid utländskt lärosäte inte ska räknas med i examen, med förlängd studietid som följd. Denna oro är störst inom medicin, juridik, teknik, naturvetenskap, samt lärarutbildning. Vidare verkar det som om studenter som befinner sig i slutet av sin utbildning oftare anger de ovan nämnda skälen som hinder, än att de studenter som befinner sig i början av studierna gör det.

Oro för förlängd studietid hänger nära samman med oro för att utländska studier inte fullt ut skall kunna tillgodoräknas på det svenska lärosätet. Det förefaller finnas fog för denna oro. Av Eurostudent framgår att bara 61 procent av de svenska studenterna som studerat utomlands har fått tillgodoräkna sig sina utlandsstudier fullt ut i en svensk examen. Här ingår dock både utbytesstudenter och freemover-studenter.

Något vi valt att kalla akademiskt självförtroende förefaller att påverka deltagande i utlandsstudier. Även om dåligt självförtroende inte placerar sig bland de mest betydelsefulla hindren, är det dock en viktig aspekt för vissa studenter.

Direkt kontakt med andra människor är viktigt för inspiration och uppmuntran till utlandsstudier. Allra viktigast är möten med andra studenter. Mindre betydelsefulla är vänner, familj och lärare och minst betydelsefulla är internationella koordinatörer och studievägleddare. Här skiljer sig svenska studenter från dem i Finland, där man satsat mer på rådgivning inom högskolan än de nordiska grannarna.

Många skulle hellre välja praktik utomlands istället för studier utomlands.. Det är dock inte så enkelt att få praktiken till stånd. Studenten måste själv vara aktiv och av lärosätet krävs en större arbetsinsats per student än vid studier. Den extra arbetsbördan kan göra att lärosätet assisterar mindre. Det kan tänkas vara ett hinder för utlandspraktik.

Bristande tillgång till information om studier utomlands kan vara en anledning till lågt deltagande i Erasmus. Svenska studenter verkar totalt sett vara extra missnöjda med bristen på information. De som deltagit i Erasmus är dock inte lika missnöjda som andra. Missnöjet kan bero på missuppfattningar och felaktiga antaganden om vad studentutbyte innebär.

I svenska lärosätens decentraliserade struktur är det ofta institutionerna som informerar om studentutbyte. Därmed varierar informationens omfattning, men flera lärosäten

anordnar årligen en samordnad internationell vecka. På det lärosäte vi undersökt var uppslutningen dock dålig. En annan kommunikationsinsats står Swedish International Students & Alumni (SISA) för. Det är en medlemsorganisation som drivs av studenter med erfarenhet av utlandsstudier. SISA är aktiva på sociala nätverk och har en ambitiös webbsida.

Genomförande av mobilitet är ojämnt fördelad mellan olika studentgrupper. Till underrepresenterade grupper hör studerande inom pedagogik och lärarutbildning, som måste anses vara en särskilt viktig grupp att engagera i mobilitet. En annan underrepresenterad grupp är de som kommer från studieovana hem. Extra insatser riktade till denna grupp kan troligen motiveras med att de ofta inte får lika stor uppmuntran hemifrån. Studenter med funktionshinder är ytterligare en grupp där få deltar i mobilitet. En insats för dem skulle kunna vara att underlätta val av möjliga studieorter.

Yngre studerar utomlands i betydligt högre grad än äldre. Det beror troligen på att många av de praktiska hindren ökar när man som student blir äldre. Åtgärder som skulle kunna underlätta för äldre studenter och studenter med barn att delta i utlandsstudier bör övervägas. När det gäller fördelningen mellan män och kvinnor är den i stort sett lika som respektive andel av alla svenska studenter. Om kvinnodominerade utbildningar skulle öka sin andel av de mobila studenterna finns dock anledning att tro att också andelen kvinnor skulle öka starkt. Även åtgärder som underlättar för äldre studenter kommer sannolikt att öka andelen kvinnor.

Bakgrund till utredningen

Att internationell mobilitet stärker kvaliteten i högre utbildning är en viktig utgångspunkt för Europeiska kommissionen och för den svenska regeringen. Denna utgångspunkt anger också inriktningen för Universitets- och högskolerådets (UHR) utvärdering och marknadsföring av mobilitetsprogrammen. Mobilitet som påverkar den högre utbildningen kan dock vara av många slag och beröra flera olika grupper i samhället. För UHR är det särskilt mobilitet bland studenter, lärare och övrig personal som är i fokus. Det gäller såväl till Sverige inkommande mobilitet som från Sverige utgående mobilitet.

En del i uppdraget för UHR är att verka för att den utgående mobiliteten ska öka. Detta uppdrag förväntas få en ytterligare ökad aktualitet genom att budgeten för Erasmus+ kommer att öka med ca 40 procent under den innevarande programperioden (2014-2020). Uppdraget blir, liksom nu, att se till att den budget som Sverige tilldelas också används.

En av orsakerna till den ökade budgeten för Erasmus+ är med all sannolikhet det mål för mobilitet som länderna i Bolognaprocessen har satt upp (Bologna Process 2009). År 2020 ska, enligt detta mål, minst 20 procent av dem som tar examen inom högre utbildning ha deltagit i mobilitet för studier eller praktik. För Sveriges del visar aktuell statistik (UKÄ 2015) att 14 procent av dem som tog examen under läsåret 2013/14 hade studerat utomlands under minst tre månader. Denna andel avser alla former av mobilitet, både utbytesprogram och de som ordnar sin studietid utomlands helt på egen hand. Det finns dock stora skillnader mellan olika former av utlandsstudier, liksom skillnader mellan ämnesområden och mellan olika sociala grupper av studenter.

Antalet utresande studenter inom EU-programmens ram har under ett antal år legat relativt sett stilla. EU-ambitionen om ökad mobilitet i kombination med en ökad budget för Erasmus+, kommer därför att kräva särskilda insatser.

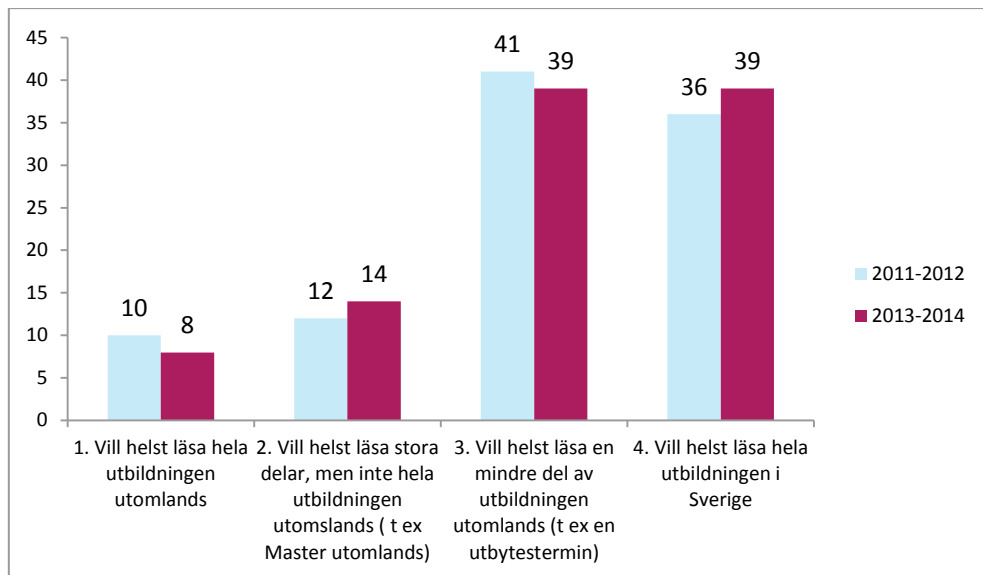
Arbetets uppläggning

Denna utredning har främst tillkommit utifrån UHR:s egna behov, med syfte att sammanställa kunskaper om hinder för mobilitet och underrepresenterade grupper bland svenska utlandsstuderande. Utredningen ger också förslag på prioriteringar i arbetet med att öka svenska högskolestudenter deltagande i internationella utbytesprogram. Tonvikten har legat på de hinder som gör att svenska studenter i relativt sett låg utsträckning utnyttjar möjligheten att studera och/eller göra praktik utomlands via utbytesprogrammen. Utredningen har strävat efter att ta tillvara de erfarenheter som finns bland UHR:s anställda, samt värdera uppgifter från tidigare studier i ämnet. Till övervägande del refererar vi till studier som är gjorda i Sverige eller jämförande studier där Sverige ingår bland flera länder.

I analyser av internationell studentmobilitet skiljer man ofta på dem som genomför hela sin utbildning utomlands (degree mobility) och dem som gör sin studietid utomlands som en del av en utbildning i hemlandet (credit mobility). Vidare skiljer man ofta på dem som åker inom ramen av ett utbytesprogram (programstudenter) och dem som själva arrangerar sina utlandsstudier (freemovers). Programstudenter genomför alltid sina utlandsstudier som en del av en svensk utbildning. Freemovers däremot kan antingen studera hela sin utbildning utomlands eller göra det som del av en svensk utbildning. I denna utredning har vi i vår analys strävat efter att hålla isär vad som gäller programstudenter respektive freemovers. Det är dock inte alltid som refererade studier gör dessa distinktioner, vilket i vissa fall begränsar möjligheterna att tolka tillgängliga data.

Hinder för mobilitet

Många studier av internationell mobilitet (t ex Vossensteyn 2010, CIMO, UHR & SIU 2013 2012, Hauschildt 2015) påvisar en diskrepans mellan andelen ungdomar som anger att de vill studera utomlands och andelen som faktiskt gör slag i saken. På Ungdomsbarometerns fråga om inställning till utlandsstudier svarar så många som 53 procent att de vill studera en större eller mindre del av sin utbildning utomlands (staplarna 2+3 i Figur 1). Uppenbarligen finns alltså viljan, men något hindrar många studenter från att realisera sina planer. I texten nedan redovisas vad studenterna själva svarar om hinder för deltagande i utlandsstudier, samt huruvida det finns fog för deras uppfattning om hindren.

Figur 1. Svar på frågan "Hur ställer du dig till att studera utomlands?" Svar i procent vid intervjuundersökning (drygt 20 000 svarande) 2011-12, samt 2013-14. Betydligt fler ungdomar ställer sig positiva till utlandsstudier, än de som slutligen kommer iväg. Data ur Ungdomsbarometern 2014.

Olika grupper av studenter och deras svarsmönster

De flesta studier som behandlar hinder för mobilitet grundar sig på telefonintervjuer eller webbenkäter med studenter om deras attityd till utlandsstudier och vad som eventuellt får dem att tveka angående eget deltagande. De studier som refereras i denna rapport är gjorda med olika geografiska skalnivåer från enskilt lärosäte (Uppsala studentkår), eller Sverigespecifikt (Sifo 2008), till så många som 27 av de länder som ingår i Bolognaprocessen (Hauschildt 2015). Jämförelser som görs mellan länder i samma studie är särskilt värdefulla eftersom det ger perspektiv på enskilda länder, i vårt fall Sverige. De skillnader som framkommer i fråga om olika länder diskuteras därför ingående i redogörelsen nedan.

I de refererade studier som baseras på intervjuer har studenterna svarat på frågor om eget deltagande och om sina planer för mobilitet. De indelas då i nedanstående (eller snarlikt formulerade) grupper:

- De som studerar, eller har studerat utomlands
- De som planerar att studera utomlands
- De som har övervägt utlandsstudier, men som inte kommit iväg
- De som aldrig ens övervägt utlandsstudier

Uppdelningen har visat sig betydelsefull eftersom upplevda hinder för mobilitet till stora delar skiljer sig åt mellan de olika grupperna. Det är också stora olikheter i fråga om vilka kunskaper som studenterna baserar sina ställningstaganden på. Under rubriken **Studentgrupper där få deltar i mobilitet** återkommer vi till dessa olika grupper eftersom det finns anledning att överväga specifika kommunikationsinsatser för de olika grupperna.

Kostnader som hinder

Det största hindret för studenterna när det gäller studier utomlands är finansiering. Det svarar europeiska studenter generellt (Bologna With Student Eyes 2015) när de bedömer betydelsen av en rad redovisade hinder. Dock är Sverige ett av få undantag (Orr et al. 2011, Hauschildt 2015). I likhet med studenter från Norge och Finland anger svenska studenter att svårigheten att vara borta från familj eller partner är ett mer betydande hinder (se vidare **Socialt liv och personliga relationer**). Även i Sverige är dock oro för att internationella studier ska bli dyrt ett betydande skäl till att utlandsstudier inte blir av. Av dem som inte planerar för utlandsstudier anger 43 procent finansieringen som ett betydande hinder (Hauschildt 2015). I undersökningen från Uppsala studentkår (2012) svarar 61 procent att de helt eller delvis instämmer i påståendet att utlandsstudier är kostsamt. På frågan om vilka skäl som gör att man inte är intresserad av att studera utomlands anger 23 procent att de inte har råd (Uppsala studentkår 2012).

Oro för att utlandsstudier ska bli kostsamma är befogad, vilket visas av svaren från dem som genomfört utlandsstudier. På frågan om hur de finansierade sina utlandsstudier, svarar 40 procent av svenskarna att de var beroende av finansiellt stöd från föräldrar, familj eller partner. Så många som 26 procent svarar dessutom att detta var deras primära källa till finansiering (Hauschildt 2015). Det är lägre än de 36 procent som är genomsnittet för länderna som ingår i denna undersökning, men det är ändå en betydande andel.

De båda studier som refereras ovan (Uppsala studentkår 2012, Hauschildt 2015) gör inte distinktionen mellan utbytesstudenter och freemovers, men i en stor enkätundersökning specifikt riktad till Erasmus-studenter visar det sig att 19 procent av över 15 000 svarande upplever sin ekonomiska situation under utlandsstudierna som dålig (poor) eller mycket dålig (very poor) (Souto Otero & McCoshan 2006).

Så många som 55 procent av Erasmus-studenterna uppger att stipendiet är otillräckligt. I en studie argumenterar Souto Otero & McCoshan (2006) dock för att ökade levnadsomkostnader under Erasmus-utbytet framför allt gäller dem som i hemlandet bodde tillsammans med föräldrar eller familj men flyttar till eget boende under utlandsstudierna. För dessa studenter täcker Erasmus-stipendiet strax under 50 procent av de ökade levnadsomkostnaderna. För dem som flyttar från eget boende i hemlandet bör dock skillnaden i levnadsomkostnader vara så små att de täcks av ett genomsnittligt Erasmus-stipendium (Souto Otero & McCoshan 2006).

Vi konstaterar att mer utförlig information om Erasmus-studenternas ekonomiska situation kommer att finnas tillgänglig när den nyligen införda obligatoriska rapporteringen (Participant Report Form) finns sammanställd. I formuläret ställs frågor både om faktiska kostnader och om källor till finansiering. Studenten uppskattar också hur stor del av totalkostnaden som täcks av stipendiet som erhålls från Erasmusprogrammet.

Socialt liv och personliga relationer

De skäl som svenska studenter framför allt anger som orsak till att de inte vill, eller har möjlighet, att delta i internationell mobilitet är svårigheten att lämna familj eller partner under studietiden utomlands. Prioriteringen av personliga relationer, vilket därmed blir det övervägande hindret, är något som svenska studenter delar med norrmän och finländare (Sifo 2008, CIMO, UHR & SIU 2013). I en annan studie (Orr et al. 2011) är detta särskiljande för alla nordiska länder i jämförelse med de flesta länder i Europa där utlandsstudiernas finansiering uppges vara största hindret. I en stor intervjuundersökning

(Vossensteyn et al. 2010) av 6 000 studenter från sju olika europeiska länder¹ intar Sverige en särställning, tätt följt av Finland, i fråga om familjeskäl som hinder för utlandsstudier. Av de svenska studenter som aldrig ens övervägt utlandsstudier var det 58 procent som angav familjeskäl som en viktig eller mycket viktig anledning. Av dem som övervägt att delta, men som inte kommit iväg, är andelen 32 procent (Vossensteyn 2012). Detta hinder betonas särskilt av kvinnor, av äldre studenter och av dem där mobilitet aldrig ingått i deras planer. En del av förklaringen är sannolikt att svenska studenter i genomsnitt är något äldre än studenter i andra länder och kan därmed i högre grad ha bundit upp sig i par- eller familjeförhållanden.

Många av de studenter som deltar i internationell mobilitet har också tidigare i sina livsval visat att de kan tänka sig att flytta för att komma till en bra studieort eller söka nya utmaningar. Både i Finland, Norge och Sverige (CIMO, UHR & SIU 2013), och i USA (Stroud 2010) visar det sig att studenter som flyttat till en ny stad i sitt eget land för att studera också är mer benägna att förlägga del av sin studietid utomlands. Mobilitet inom hemlandet kan uppenbarligen underlätta internationell mobilitet senare under studietiden. Sannolikt beror detta på att studenter som stannar i sin hemstad bygger upp ett kontaktnät som sedan är svårt att bryta. Möjligen kan det också vara så att den som stannar i sin hemstad rent generellt är mindre flexibel och mindre benägen att byta miljö.

Utbildning och karriär som hinder

Att bli klar med utbildningen snabbt eller att få börja arbeta så fort som möjligt är de två viktigaste skälen som studenter vid Uppsala universitet anger för att de inte är intresserade av utlandsstudier. Högt upp på listan över varför de avstår utlandsstudier hamnar också påståenden som "jag kommer efter, eller kommer snett i min svenska utbildning", samt "har inga fördelar av utlandsstudier i min svenska utbildning" (Uppsala studentkår 2013). Även i undersökningen från CIMO, UHR och SIU (2013) återfinns svarsalternativ som anger taktiska skäl till att avstå utlandsstudier högt upp på listan: "Didn't want to miss parts of studies at home", samt "Didn't want to be delayed in studies" kommer på andra respektive tredje plats i listan av rangordnade hinder. Bland studenterna på Uppsala universitet (Uppsala studentkår 2010) är de två hinder som flest studenter anger som skäl till att de inte är intresserade av utlandsstudier likartade: "vill bli klar med min utbildning så fort som möjligt" och "vill börja arbeta så fort som möjligt".

Ovanstående visar att många studenter förutsätter att utlandsstudier kommer att försena deras möjlighet att ta examen. Även om det inte framgår av de båda studierna som refereras ovan, finner vi det sannolikt att studenter som befinner sig i den senare delen av sin utbildning i större utsträckning tänker på sin karriär efter studierna och att de därför har större tendens att ange de ovan nämnda skälen som hinder. Om vårt antagande är riktigt skulle det motivera att informationsinsatser om utlandsstudier sätts in tidigt i utbildningen. Oro för förlängd studietid hänger nära samman med oro för att utländska poäng inte fullt ut skall kunna tillgodoräknas på det svenska lärosätet, eller inte kunna vara del i en svensk examen. Det är en ansevärd del av studenterna som anger att de inte får fullt tillgodoräknande av sina utländska studier. Det framgår till exempel av Eurostudent (Hauschildt 2015), där bara 61 procent av de svenska studenterna med erfarenhet av utlandsstudier svarar att de har fått tillgodoräkna sig sina utlandsstudier fullt ut i en svensk examen. I Eurostudent görs dock inte åtskillnad på utbytesstudenter och freemover-studenter. Projektet Story 2014 behandlar specifikt Erasmus-studenter och där är motsvarande siffra 76 procent för samtliga i studien ingående europeiska länder (Alfranseder et al. 2014).

¹ Finland, Polen, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien och Tyskland

Ovanstående uppgifter kan tolkas som att Erasmus-studenter har bättre möjligheter till tillgodoräknande, vilket sannolikt beror på att val av kurser och tillgodoräknande fastställs i förväg i Learning Agreement. Uppgifterna kan likväl knappast betraktas som tillfredställande. Många studenter är också missnöjda med tillgodoräknandeprocessen vid hemmainstitutionen. Den beskrivs som långdragen och att inte ge det resultat studenterna förväntar sig. Det är 9 procent som svarar att de varit tvungna att, efter hemkomst, förlänga sin studietid vid hemmainstitutionen som ett resultat av problem med tillgodoräknande av deras utländska studier (Alfranseder et al. 2014). Andelen kan dock i själva verket vara högre eftersom 21 procent svarar att de vid frågetillfället inte vet om de kommer att vara tvungna att förlänga sina studier.

Oro för att kurser vid utländskt lärosäte inte ska kunna räknas med i examen, med förlängd studietid som följd, är högre inom vissa ämnesområden. Studenter på utbildningar i medicin, juridik, teknik, naturvetenskap, samt lärarutbildningar framför i högre grad detta som ett bidragande skäl till att de avstår utlandsstudier (CIMO, UHR & SIU 2013).

Akademiskt självförtroende

Något som skulle kunna kallas akademiskt självförtroende förefaller att påverka deltagande i utlandsstudier. Sålunda placerar sig "uncertain about studying in a foreign language" och "it would be too stressful to participate in an exchange program" på 9:e respektive 11:e plats av totalt 23 i listan över orsaker svenska studenter anger som anledning till att inte studera utomlands (CIMO, UHR & SIU 2013). Dessa anledningar anges i högre grad av studenter som samtidigt uppskattar sin akademiska förmåga till under medel, samt av dem som aldrig planerat att studera utomlands. Även om dåligt självförtroende därmed inte placerar sig bland de mest betydelsefulla hindren, är det dock en viktig aspekt för vissa studenter. Man kan dessutom förmoda att dåligt självförtroende är mer utbrett än vad svaren (CIMO, UHR & SIU 2013) ger uttryck för. Sannolikt finns ett visst motstånd mot att sätta ord på tvivlet om den egna förmågan.

En oro över den egna förmågan kan ofta handla om språkkunskaper. Även om studierna bedrivs på engelska (eller annat språk som studenten behärskar relativt väl) blir studierna mer tidsödande när man inte läser och skriver på sitt modersmål. I jämförelse verkar dock lockelsen över att utlandsstudierna ger förbättrade språkkunskaper vara större än oron över att de egna språkkunskaperna ska innebära ett hinder att följa undervisningen.

Studier eller praktik?

När Uppsala studentkår (2013) ställer frågan om vad som är mest intressant av studier eller praktik utomlands, svarar 40 procent praktik, 27 procent svarar studier och 31 procent anger att "båda är lika intressanta". Värdet av praktik (inte nödvändigtvis i utlandet) är också något som betonas av anställande företag. I studien Företagens syn på högre utbildning (Krassén 2013) ställs frågan "Hur viktigt är det att dina blivande medarbetare har gjort följande?". Påståendet "Gjort praktik/annat arbetslivsanknutet moment under utbildningen" är det där företagarna instämmer mest (52 procent instämmer). Enligt denna undersökning är alltså praktik viktigare än meriter som slutförda studier, höga betyg, föreningsaktiviteter eller extraarbete.

Intresset för praktik är uppenbarligen stort bland både studenter och blivande arbetsgivare. Regelverket för Erasmus+ ger möjligheter för studenten att erhålla

stipendium om praktiken erkänns för att ge högskolepoäng eller om den omnämns i Diploma Supplement. I verkligheten är det dock inte alltid så enkelt att få praktiken till stånd. Studenten måste själv leta reda på och komma överens med praktikplatsen och sedan få det hela godkänt av lärosätet. Av lärosätet krävs en större arbetsinsats per student eftersom avtal måste skrivas med varje enskild praktikplats. Den extra arbetsbördan kan göra att incitamentet för lärosätet att assistera är mindre vid praktik än vid utlandsstudier, vilket i förlängningen kan vara en av anledningarna till att så pass få får möjlighet att genomföra utlandspraktik.

Nytt för Erasmus+ är att studenten kan åka på utlandspraktik även efter avslutade studier. Möjligen är incitamentet för lärosätet i dessa fall än mindre eftersom studenten inte gör det som del i utbildningen och sannolikt inte heller återvänder till lärosätet efter avslutad praktik. På Göteborgs universitet (GU) resonerar man i termer av att om man kan uppvisa ett stort deltagande i utlandspraktik genom Erasmus (både som del av och efter studier) kan det vara en konkurrensfördel gentemot andra svenska lärosäten (samtal med Hans Abenius, GU 2015-08-25). Därför har GU International Office i en medveten satsning vikt extra resurser för administration av utlandspraktik. Möjligen kan vi se en framtid där fler svenska lärosäten resonerar som GU, men det kan också vara värt för UHR att överväga möjligheter att stärka incitamenten för svenska lärosäten att assistera när studenter vill använda Erasmus+ till praktik efter studierna.

Kommunikation

Vem påverkar studenter benägenhet till mobilitet?

Direkt kontakt med andra människor är en viktig källa till inspiration och uppmuntran till utlandsstudier. De personliga möten som är allra viktigast är de med andra studenter. Så svarar studenter från Sverige, Norge och Finland i CIMO, UHR och SIU (2013). Mindre betydelsefulla är vänner, familj och lärare och minst betydelsefulla är internationella koordinatörer och studievägledare. Den enda betydande skillnaden mellan de tre länderna är att finska studenter skattar uppmuntran från internationella koordinatörer högt. En förklaring till detta kan vara att Finland har satsat mer på rådgivning inom högskolan än sina nordiska grannar. Nästan 70 procent av de finska studenterna säger sig ha blivit erbjudna rådgivning, medan motsvarande värde för Sverige och Norge är 50 procent.

I undersökningen från CIMO, UHR och SIU (2013) rapporteras även om intressanta samband mellan uppmuntran och vad studenterna anger som anledning till att de inte har deltagit i internationell mobilitet. Studenter som anger låg grad av uppmuntran från lärare betonar samtidigt studietaktiska hinder, till exempel oro över att få lägre betyg eller förseningar i sina studier. På liknande sätt anges låg grad av uppmuntran från studievägledare och internationella koordinatörer från de studenter som betonar svårigheter med att passa in utlandsstudierna i studieprogrammet vid hemmauniversitetet. De studenter som anger låg grad av uppmuntran från studievägledare och internationella koordinatörer betonar dessutom att bristen på vägledning är ett starkt vägande skäl till att de inte kom iväg. Det verkar alltså vara så att när olika nyckelpersoner missar att förmedla en positiv bild av utlandsstudier har det en betydande negativ inverkan på studenternas deltagande.

Vikten av studiekamraters uppmuntran är värd att betona extra. I synnerhet eftersom entusiasmen över genomförda utlandsstudier är en många gånger dåligt utnyttjad resurs.

Många av de studenter som har erfarenhet av utlandsstudier tycker att deras erfarenhet tas dåligt till vara på hemmalärosätet. I Sverige är det visserligen en majoritet – närmare 70 procent – av de hemvändande studenterna som ombeds berätta om sina erfarenheter i klassrumspresentationer eller andra sammanhang, men det borde kunna vara betydligt fler. Att bättre integrera de hemvändande studenterna i läroprocessen på hemmainstitutionen bör kunna få flera positiva följdverkningar, inte bara i form av erkännande till dem som berikat sig med nya intryck och kunskaper genom utlandsstudier. Att behandla de hemkommande studenterna som en resurs har potential att befästa bilden av mobilitet som kvalitetsstärkande för utbildningen och förhoppningsvis inspirera andra studenter till utlandsstudier. UHR skulle kunna uppmuntra lärosäten att engagera de hemvändande studenterna bättre än idag.

I den jämförande studien av Sverige, Norge och Finland (CIMO, UHR & SIU 2013) får de svarande dessutom ta ställning till om de har blivit direkt avrådda att delta i utlandsstudier. Svaren visar att få har blivit avrådda, också inom gruppen som aldrig övervägt internationell mobilitet. När det ändå förekommer är det familj och vänner som avråder, vilket knyter an till att det är personliga relationer som av de flesta anger som hinder för mobilitet (se vidare **Socialt liv och personliga relationer**).

Tillgång på överskådlig information

I studien som rapporteras i Vossensteyn et al. (2010) svarar 17 procent av de svenska studenterna som deltagit i Erasmus att det var en betydande svårighet att hitta information om programmet när de förberedde sig för ansökan och deltagande. Det är bara aningen högre än medelvärdet på 15 procent för alla de sju länder som ingår i studien. Av de svenska studenter som aldrig ens övervägt Erasmus-deltagande svarar dock så många som 43 procent att det varit svårt att hitta information om Erasmus och att detta är en av anledningarna till att de inte övervägt deltagande. Detta är ett högt värde i jämförelse med de andra länderna; medelvärdet ligger på 27 procent (Vossensteyn et al. 2010).

I SIFO:s undersökning (2008) ställdes frågor om studenternas kunskaper och uppfattningar om utbytesprogrammet Erasmus. Då svarade 56 procent av de tillfrågade att de hade hört talas om Erasmus. De flesta av dessa svarade spontant att de kände till Erasmus, men 9 procent först efter att de fått en kort beskrivning om vad programmet går ut på. Att bara 56 procent av de tillfrågade studenterna hade hört talas om Erasmus måste rimligtvis betraktas som otillfredsställande. Närmast uppseendeväckande är hur lite dessa studenter kände till om programmet. Av de studenter som hade hört talas om Erasmus kände 35 procent till att programmets deltagare tar del av ett stipendium, 70 procent kände till att det är möjligt att tillgodoräkna sig poäng från Erasmus-vistelsen och 49 procent kände till att de inte behöver betala terminsavgift. Även studien om Uppsalastudenter (Uppsala studentkår 2013) antyder okunskap och/eller osäkerhet om villkoren som utbytesstudent. Svartalalternativen "vet ej" eller "varken eller" anges av mer än hälften av studenterna när de uppmanas att ta ställning till hur utlandsstudier passar in i deras svenska utbildning. Stor osäkerhet finns också om hur lätt eller svårt det är att bli antagen och hur ansökningsprocessen går till.

Att svårtillgänglig information kan vara en anledning till lågt deltagande i Erasmus antyds även i Vossensteyn et al. (2012). I medeltal svarar 27 procent av dem som inte deltagit i utlandsstudier att svårigheten att hitta information var en viktig eller mycket viktig anledning till att de inte övervägt deltagande i Erasmus. De svenska studenterna är extra missnöjda. Av dem anger 43 procent brist på information som ett tungt vägande skäl. När samma studenter får frågan om vad som hade kunnat stimulera deras deltagande i Erasmus svarar 53 procent att mer information hade varit viktigt. Vidare var det 44

procent som också hade velat ha mer information om varför internationell mobilitet är viktigt.

Studenter som deltagit i Erasmus är inte lika missnöjda över möjligheterna att hitta information om programmet. Av de svenska Erasmus-studenterna är det 17 procent som tycker att det har varit svårt att hitta information (Vossensteyn et al. 2010). Denna andel är ändå förvånande hög med tanke på att det finns omfattande allmän information om Erasmus och om fördelarna med mobilitet. Möjligen kan man tänka sig att det bakom siffrorna döljer sig missuppfattningar och felaktiga antaganden om vad internationellt studentutbyte innebär och hur det skulle kunna passa in i den enskildes tid som student (Souto-Otero et al. 2013). Med detta sagt, vill vi ändå betona att om studenterna upplever att det är svårt att hitta adekvat information, då är det något som både UHR svenska lärosäten måste förhålla sig till. Att studenter har svårt att hitta detaljerad information när de förbereder sig för ansökan och inför avresa måste betraktas som en särskild angelägenhet. Den ska skiljas från en allmän strävan att bygga upp information som syftar till att väcka intresse och locka studenter att överväga utlandsstudier.

Exempel på kommunikationsinsatser

På stora universitet med decentraliserad struktur skrivs avtal om Erasmus-utbyte på institutionsnivå, vilket gör att det huvudsakligen är institutionerna som står för informationsinsatser kring möjligheterna för studentutbyte. Det gör att informationen kan se mycket olika ut och ha helt olika omfattning för olika studentgrupper på samma lärosäte. Flera lärosäten anordnar dock årligen internationella dagar eller en internationell vecka. Ambitionen är då ofta att samordna informationsutbudet, samt att erbjuda information även till studenter på institutioner med låg utbytesaktivitet.

Ett exempel på en internationell vecka finns vid Stockholms universitet (SU) som arrangerat sådana under de senaste tre åren. Under denna vecka erbjuds seminarier med hemkomna studenter som delar med sig av sina erfarenheter, frågestunder och information från utbyteskoordinatörer och inbjudna personer. Programpunkterna är koncentrerade till en veckas tid i mitten av höstterminen och är tänkta att väcka intresse för utlandsstudier. Intresse för deltagande på den internationella veckan har dock varit svagt. Nu överväger SU ett förändrat innehåll eller annan struktur på årets temavecka om mobilitet (samtal med Helena Björck, International Office SU 2015-07-01). Eftersom den här typen av informationsinsatser kräver ett aktivt val om deltagande från studenten lockas företrädesvis de som redan seriöst överväger en studietid utomlands. Det gör att informationsinsatsen sannolikt får begränsad spridning bland dem som ännu är omedvetna om fördelarna med internationell mobilitet och som inte tror att utlandsstudier är något för dem.

SU har också andra aktiviteter för att nå målet om att väcka intresse och nå ut även till de studenter som inte har övervägt utlandsstudier. Till dessa aktiviteter hör ett Instagramflöde. Det måste betraktas som ett gott initiativ i och med att sociala medier får ökad betydelse för spridning av information. Dock är inte heller detta enkelt; Instagramflödet följs av 115 personer (Instagram 2015-07-01). Vid SU studerar över 70 000 studenter.

En annan kommunikationsinsats står organisationen Swedish International Students & Alumni (SISA) för. SISA är en medlemsorganisation som drivs av studenter med erfarenhet av utlandsstudier. Aktiviteterna handlar mycket om nätverkande mellan svenskar som befinner sig på olika studieorter runt om i världen, men organisationen vänder sig även till dem som överväger en studietid utomlands, samt dem som avslutat sina utlandsstudier. SISA är aktiva på sociala nätverk och har en ambitiös webbsida om villkoren som

utlandsstudent. Där finns också tips och råd inför ansökningar och guider till de populäraste länderna. På nätverksträffar delar SISA med sig av inspiration genom inbjudna föreläsare med erfarenhet av utlandsstudier. Sett i ljuset av hur viktiga andra studenter är för uppmuntran till utlandsstudier (se mer under **Vem påverkar studenters benägenhet till mobilitet?**) borde en organisation SISA ha stor potential att locka fler studenter ut i världen.

Studentgrupper där få deltar i mobilitet

Internationell mobilitet är ojämnt fördelad mellan olika studentgrupper. Om ambitionen är att åstadkomma en jämnare fördelning finns det anledning att överväga särskilda insatser för att bredda rekryteringen till studier utomlands. En första åtgärd är då att analysera deltagandet i mobilitet inom olika studentgrupper. Vi diskuterar några sådana grupper nedan.

I diskussion behandlas könsaspekter trots att könsfördelningen bland utlandsstuderande överensstämmer väl med gruppen svenska högskolestuderande som helhet. Det finns därmed, ytligt sett, ingen anledning att överväga speciella informationsinsatser som riktar sig till något underrepresenterat kön. Det visar sig dock finnas vissa hinder för utlandsstudier som verkar drabba kvinnor i högre grad än män. En analys av situationen för kvinnor är därmed motiverad.

Värt att poängtera är att studenter med utländsk bakgrund (födda utomlands eller med båda föräldrar födda utomlands) inte är underrepresenterade som helhet inom gruppen svenska studenter som studerat utomlands (SOU 2011:26). Detta trots att det finns en viss snedrekrytering till den svenska högskolan utifrån utländsk bakgrund. Personer med svensk bakgrund har en svag överrepresentation bland högskolans nybörjare. Tendensen är dock att denna skillnad minskar (UKÄ 2015).

Studenter inom pedagogik och lärarutbildning

En underrepresenterad grupp är studenter inom pedagogik och lärarutbildning där endast 5 procent studerar del av utbildningen utomlands (Hauschildt 2015). Att öka den här gruppens delaktighet i internationell mobilitet är viktigt för att jämna ut den ämnesmässiga fördelningen av studenter, men det går också att argumentera för att internationell erfarenhet är särskilt viktigt för just lärare. Egen internationell erfarenhet bör kunna hjälpa framtida lärare att hantera multikulturella elevgrupper och kunna undervisa på ett övertygande sätt i internationella frågor. Lärare med egen internationell erfarenhet är också föredömen och ambassadörer som kan förbereda eleverna för en positiv grundsyn på studier och arbete utomlands.

Studenter från studieovana hem

En annan underrepresenterad grupp bland utlandsstudenterna är de som kommer från studieovana hem. Rapporten "Survey of the Socio-Economic Background of ERASMUS Students" visar att 58 procent av Erasmus-studenterna hade minst en förälder med högre utbildning, att jämföra med ca 30 procent i befolkningen som helhet (Souto Otero & McCoshan 2006). Förutom en generell strävan mot bättre representativitet kan extra insatser riktade till denna grupp troligen motiveras med att de ofta inte får lika stor uppmuntran hemifrån och därför har mer behov av att få denna från annat håll.

Studenter med funktionshinder

Studenter med speciella behov utgör en ytterst liten del av det totala antalet Erasmus-studenter, åtminstone när man ser till hur många som får del av det extra bidrag som utgår för att underlätta för deltagare med funktionsnedsättning. Läsåret 2009/10 fick 257 studenter detta extra stöd, vilket utgör 0,12 procent av alla Erasmus-studenter (SIHO 2012). Det är inte möjligt att relatera denna procentandel till något allmänt befolkningsmått eftersom funktionshinder som försvårar högre studier är både svårdefinierat och i högsta grad individuellt. Dock anser många som studerat frågan att andelen är låg eller extremt låg (t.ex. SIHO 2012, Piorecky 2015).

Numera är det sällan några stora bekymmer för europeiska universitet att ta emot studenter som är beroende av rullstol, men betydligt färre har resurser på plats att kunna hjälpa studenter med syn- och hörselnedsättning. Framtida utmaningar finns därför på flera olika plan, där vissa är så pass omfattande att de måste betraktas som mer långsiktiga. En av de svåraste är förmodligen teckenspråktolkning till någon av de teckenspråk som används internationellt (Piorecky 2015). I många länder råder stor brist på teckenspråkstolkare som tecknar på internationellt teckenspråk och kostnaden för deras tjänster kan vara betydande. En mer lätthanterlig utmaning skulle kunna vara att underlätta för studenter med funktionsnedsättning i deras val av möjliga studieorter. En överskådlig förteckning över europeiska universitet med inarbetad service skulle kunna vara till stor hjälp².

En bättre bild av svenska lärosätens arbete med möjligheter för studenter med funktionsnedsättning att studera utomlands kommer snart att finnas. Det blir som en del i rapporteringen av UHR:s regeringsuppdrag om breddad rekrytering och breddat deltagande inom högskolan. I den enkät som skickas ut till samtliga lärosäten ställs bland annat frågan ” Vilket stöd finns det för studenter med särskilda behov och/eller studenter med funktionsnedsättning att delta i internationella utbytesprogram?”. Svarstid för enkäten är 15 september och uppdraget skall redovisas till regeringen 1 april 2016.

Antalet ansökningar för täckandet av extrakostnader för funktionshindrades utlandsstudier inom ramen för Erasmus+ är mycket lågt. Under de två senaste ansökningsomgångarna har endast inkommit tre ansökningar, dessutom från ett och samma lärosäte (samtal med Linda Nilsson, UHR 2015-09-10). Den låga nivån och begränsningen till ett enda lärosäte kan troligen ses som ett symptom på bristande kunskap om vad Erasmus+ erbjuder. Dessa faktorer gör, enligt vår mening, funktionshindrades deltagande i utbyten till en särskilt viktig fråga i arbetet med att öka utbytena. Det bör också vara ett område som lämpar sig väl för insatser av kommunikativ natur.

Inverkan av ålder och kön

Yngre svenska studenter studerar utomlands i betydligt högre grad än äldre. Tydligast är detta bland utbytesstudenter där så många som 59 procent faller inom åldersspannet 22-24 år. Endast 3 procent är över 30 (UKÄ 2014). Dominansen av unga bland utlandsstuderande kan dock inte förklaras med att äldre studenter skulle vara mindre motiverade (CIMO, UHR & SIU 2013). Mer sannolikt är det, att många av de praktiska hindren för mobilitet ökar när man som student blir äldre. Bland annat är det mer sannolikt att äldre studenter ingår i varaktiga par- och/eller familjerelationer. Åtgärder

² Ett ambitiöst initiativ till upprättande av kataloginformation om universitet och myndigheter som tar emot studenter och praktikanter med funktionshinder gjordes av det Sverigebaserade Independent Living Institute under åren 2003–2005. Listan var bara ett axplock när den gjordes och den har inte uppdaterats på tio år. <http://www.independentliving.org/studyworkabroad/>

som skulle kunna underlätta för äldre studenter och studenter med barn att delta i utlandsstudier ställer stora krav, men bör ändå övervägas eftersom denna grupp är så tydligt underrepresenterad.

Under läsåret 2013/14 var proportionen mellan kvinnor (59 %) och män (41 %) bland de svenska mobila studenterna i stort sett densamma som deras respektive andel av den totala svenska studentgruppen (UKÄ 2015). Det ska dock ses i ljuset av den tidigare nämnda snedfördelningen mellan olika utbildningar. Lärarutbildning och sjuksköterskeutbildning, som både hyser stora studentgrupper och är starkt kvinnodominerande har låg representativitet i den grupp studenter som deltar i mobilitet. Om sådana kvinnodominerade utbildningar skulle öka sin andel av de mobila studenterna finns anledning att tro att också kvinnorna skulle öka starkt som del av den totala gruppen mobila studenter. Här finns också en koppling till ålder i det att kvinnor i ännu större utsträckning än män genomför sina utlandsstudier i unga år (UKÄ 2014) eller tidigt i sin akademiska karriär (CIMO, UHR & SIU 2013). Åtgärder som underlättar utlandsstudier för äldre studenter kommer sannolikt att öka andelen kvinnor.

En allmänt utbredd bild av den internationella studenten verkar vara någon som är ung, ensamstående och barnlös. Denna förutfattade mening är något som kan drabba kvinnor i högre utsträckning än män. I studien från Uppsala studentkår (2012) ställdes frågan "Hur upplever du att du blivit bemött när du sökt information om att studera utomlands?" De allra flest är nöjda, men 7 procent svarar "dåligt" eller "mycket dåligt". Det är en låg andel, men när man analyserar svaren visar det sig att samtliga i denna grupp är kvinnor, vilket motsvarar 12 procent av hela gruppen kvinnliga svarande. De som upplever sig dåligt bemötta är dessutom i hög grad de som uppgett sig ej vara ensamstående och/eller som är födda utomlands. Om universitetens rådgivare uppfattar den internationella studenten som en ung, svensk och ensamstående person, samt dessutom låter detta påverka deras bemötande av nyfikna studenter, är det allvarligt.

Avslutande diskussion

För denna rapport har vi tagit del av ett antal studier om studenters mobilitet och samtalat med medarbetare inom UHR. Utifrån det som då har kommit fram dristar vi oss till att lyfta fram några egna avslutande tankar om hur studenters mobilitet inom Erasmus skulle kunna öka och/eller vad som bör utredas i detta syfte.

Till att börja med vill vi lyfta fram en aspekt på hinder för mobilitet som har återkommit under utredningen. Vissa hinder är *verkliga* i betydelsen att det finns fog för studenterna oro. Andra *upplevda* hinder förefaller överdrivna eller åtminstone delvis grundade på en missuppfattning. I vilken utsträckning hinder är verkliga eller upplevda är givetvis avgörande för vilka typer av åtgärder som UHR och andra aktörer bör överväga; om åtgärder framför allt bör ske på politisk och administrativ nivå eller om man bör inrikta sig på kommunikationsinsatser. Sannolikt är dock många hinder verkliga, men skulle ändå vara överkomliga om studenten hade rätt information för att kunna bedöma sina möjligheter. Till exempel är det sant att utlandsstudier oftast blir mer kostsamma än att studera i hemlandet, men kanske inte så dyra som många studenter befarar. En idé om att ge ett snabbt svar på den finansiella situationen som utlandsstuderande vore är att erbjuda ett webbaserat beräkningsverktyg som med några få ingångsvärden kan ge en rättvisande bild av en svensk students ekonomiska situation vid studier i olika länder. Att på ett sådant sätt underlätta för den vetgirige att själv värdera hinder och möjligheter tror vi kan vara en framgångsrik kommunikationsstrategi

I en studie från Uppsala (Uppsala studentkår 2013) erbjuds studenterna svarsalternativen "vet ej" och "varken eller" i frågor om Erasmus. Påfallande många anger någon av dessa alternativ, vilka båda antyder okunskap och/eller osäkerhet hos den svarande. En stor andel av de svarande vet inte om det är svårt att bli antagen, om utlandsstudierna är anpassade till deras svenska utbildning, eller hur ansökningsprocessen fungerar. Studenter anger också ofta att de är missnöjda med den information som finns (mer under rubriken **Tillgång på överskådlig information**). Det motiverar i vårt tycke en undersökning av hur den nätbaserade informationen ser ut, inte minst likheter och skillnader i den information som finns på de olika lärosätenas webbplatser. Det förefaller också finnas behov av särskilt anpassad information för vissa grupper - företrädesvis underrepresenterade grupper som beskrivs under rubriken **Studentgrupper där få deltar i mobilitet**. Den ovan föreslagna undersökningen av nätbaserad information bör ha detta behov som en del i sin utgångspunkt.

Det finns fler källor som har potential att bidra med ytterligare kunskap och underlag för kommunikation. Vi tänker till exempel på Erasmus-studenternas enkäter efter avslutat utbyte (Participant Report Form) och den av EU-kommissionen genomförda Erasmus Impact Study (Brandenburg et al. 2014). Från den senare borde särskilt uppgifter om studenternas lyckosamma personliga utveckling under Erasmus-tiden kunna lyftas fram i marknadsföringen. Båda dessa källor har UHR tillgång till och de bör kunna bidra med underlag för diskussioner på olika nivåer. Vissa basfakta kan sannolikt erhållas utan stora resursinsatser. En fördjupad analys bör dock kunna ge en hel del ny kunskap, även om den kräver större resurser.

Hur svenska utresande studenter fördelar sig efter studieinriktning känner vi till i stora drag genom den statistik som UKÄ sammanställer (t.ex. UHÄ 2014). UHR har emellertid tillgång till betydligt mer detaljerade data. För utbytesprogrammen finns specifika uppgifter genom den rapportering som lärosätena lämnar för vart och ett av mobilitetsprogrammen Erasmus, Linnéus-Palme och Nordplus. En sammanställning och analys av detta datamaterial skulle kunna ge svar på flera frågor. En av dessa är fördelning utefter studieinriktning som är en av flera viktiga aspekter att ta hänsyn till vid uppläggning av kommunikationsinsatser.

Utlandsstudiers värde på arbetsmarknaden är en drivkraft för många studenter att tillbringa del av sin studietid utomlands. Detta har behandlats i flera studier under de senaste åren (t.ex. Brandenburg et al. 2014, CIMO 2014). En av de studier som vi tagit del av (Vossensteyn et al. 2010) pekar emellertid på att detta värde minskar. En närmare analys av dessa och andra källor kan utgöra del av ett framtida utredningsarbete om drivkrafter för mobilitet – en utredning som kompletterar denna rapport som fokuserar på hinder.

Det finns skäl att anta att tidsaspekten för marknadsföring av utbytesstudier är viktig. I synnerhet för dem som gärna vill delta, men där studier utomlands ändå inte blir av. De som nyligen börjat sina studier vill ogärna göra ett avbrott i kursprogrammet innan de upplever sig ha kommit igång och vill till en början gärna följa programmet och kurskamraterna. Ganska snart börjar emellertid de utstakade åren att närma sig sitt slut och då vill många istället bli färdiga och börja jobba. Plötsligt upplevs det som för sent att åka iväg på utlandsstudier. Det vi tagit del av talar för att tidig information ger bäst effekt. Ett sätt att på längre sikt hantera problemet skulle kunna vara genom införande av så kallade mobilitets-fönster inom programmen. Det borde då bli "naturligt" att presentera studier utomlands som ett alternativ och planeringen borde bli betydligt enklare för studenten. För att driva på en sådan utveckling skulle UHR kunna samla in och publicera goda exempel på mobilitetsfönster.

Slutligen menar vi att om stora förbättringar ska kunna uppnås behövs det troligen mer långsiktiga insatser vid sidan av de kommunikationsinsatser med mera som vi diskuterat ovan. Det kan till exempel handla om kommunikation riktad till politiker och centralt placerade tjänstemän, både i Sverige och inom EU-kommissionen. En konkret fråga som Sverige skulle kunna driva utgår från det faktum att många svenska studenter är äldre och har hunnit bilda familj. Ett initiativ skulle kunna handla om att öppna möjligheterna till kortare vistelser och/eller vistelser i andra former. Exempel på andra former skulle kunna vara återkommande vistelser där studenten besöker samma lärosäte en vecka i taget vid några tillfällen under ett läsår.

Referenser

- Alfranseder, E (ed), Escriva Muños, J, Lund, C E, Nali, S, Pinciuc, M & Zmiurak, M 2014. *Strengthening the training opportunities for international youth: Research Report*. Erasmus Student Network, Brussels.
<http://storyproject.eu/research-reportBologna-With-Student-Eyes-2015>
- Bologna Process 2009. *The Bologna Process 2020 -The European Higher Education Area in the new decade - Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009*
- Brandenburg, U, Berghoff, S, Taboadela, O, Bischof, L, Gajowniczek, J, Gehlke, A, Hachmeister, C, Ilieski, Z, Leichsenring, H, Petrova, D, Vancea, M L 2014. *The ERASMUS Impact Study. Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions*. Luxembourg, European Union.
- CIMO, UHR & SIU 2013. *Living and Learning - Exchange Studies Abroad, A study of motives, barriers and experiences of Finnish, Norwegian and Swedish students*. Centre for international mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education (UHR), Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU).
- CIMO 2014. *Hidden Competences*, Fakta. Centret för internationell mobilitet och interaktionellt samarbete.
- Hauschildt, K, Gwosć, C, Netz, N & Mishra, S 2015. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators. EUROSTUDENT V 2012–2015
- Krassén, P 2013. *Företagens syn på högre utbildning*. Svenskt Näringsliv.
- Orr, D, Gwosc, C & Netz, N 2011. *Social and economic conditions of student live in Europe*. Eurostudent IV Finals Report 2008–2011. Bielefeld: W. Bertlesmann Verlag.
- Piorecky, V 2015. 'Barriers to inclusive mobility'. *Forum Member Magazine*, Spring 2015. European Association for International Education, pp. 34-35.
- Sifo, 2008. *Utlandsstudier och internationellt utbyte*. Internationella Programkontoret.
- SIHO, 2012. *(No) Limits on international exchange? International mobility and students with disability*. Flemish Support Centre for Inclusive Higher Education
<http://www.siho.be/files/Voorbij%20studiedagen/uitnodiging%20mobility%20event.pdf>
- SOU 2011. Studiemedel för gränslös kunskap. Slutbetänkande av utredningen om ett rättvisare och enklare studiemedelssystem för utlandsstudier i en globaliserad värld. SOU 2011:26. Statens offentliga utredningar.
- Souto Otero, M & McCoshan, A. 2006. *Survey of the socio-economic background of ERASMUS students*, ECOTEC Research and Consulting Limited, Final report to the European Commission.
- Souto-Otero, M, Huisman, J, Beerkens, M, de Wit, H & Vujic, S, 2013. 'Barriers to international student mobility: Evidence from the Erasmus program'. *Educational Research*. 42: 70-77.
- Stroud, A H 2010. 'Who plans (not) to study abroad? An examination of U.S. student intent'. *Journal of Studies in International Education* 14(5).

Uppsala studentkår, 2013. *Många vill – få kommer till skott. Varför studerar inte fler utomlands?*. Uppsala studentkår.

UKÄ 2014. *Universitet och högskolor – Internationella Studentmobilitet i högskolan 2013/14*. Statatistiska meddelanden UF 20 SM 1402. Universitetskanslerämbetet.

UKÄ 2015. *Universitet och högskolor. Årsrapport 2015*. Rapport 2015:8. Universitetskanslerämbetet

Vossensteyn, H, Beerkens, M, Cremonini, L, Besançon, B, Focken, N, Leurs, B, McCoshan, A, Mozuraityte, N, Huisman, J, Souto Otero, M, & de Wit, H 2010. *Improving the Participation in the Erasmus Programme. Structural and cohesion policies culture and education*. European Parliament.